
JOAN FERRATÉ

AULA CARLES RIBA

Edició a cura de Jordi Malé

Actes de la Jornada d'estudi i evocació
organitzada per l'Aula Carles Riba
i la Residència d'Investigadors
CSIC-Generalitat de Catalunya
i celebrada el 27 de febrer de 2004

RESIDÈNCIA D'INVESTIGADORS
CSIC-GENERALITAT DE CATALUNYA

Barcelona, 2005

UN RETRAT LITERARI I TRES CARTES DE JOAN FERRATÉ

PEP VILA

LA PRIMAVERA de 1978, després de moltes vacil·lacions i estira-i-arroses amb el director de la revista *Serra d'Or*, llavors dom Maur M. Boix, aquest finalment va accedir a la meua proposta de fer una entrevista a l'escriptor Joan Ferraté, un intel·lectual molt allunyat de Catalunya i de les seves gents, desconegut de les generacions de llavors, que per diverses circumstàncies no havia pogut incidir prou en la cultura del país, amb una obra personal molt meritòria, la qual, en part, m'havia donat a conèixer Narcís Comadira. Aquesta semblança que de primer havia de disposar del beneplàcit de l'entrevistat i del director de la publicació, havia de sortir publicada a la revista montserratina en un número de tardor o d'hivern d'aquell any. Com que llavors no coneixia personalment Joan Ferraté, Narcís Comadira i Dolors Oller van fer de mitjancers per tal de lligar una trobada amb aquest home independent, del qual havia llegit bona part de la seva obra de traducció, la crítica i la poètica publicada fins aquell moment. Després de trucar-li i de recomanar-me, van quedar que el dia 3 d'agost de 1978, a les cinc de la tarda, m'havia de presentar al seu domicili del carrer Brusi, número 39, de Barcelona, un pis decorat modernament, amb mobles funcionals, d'estil nòrdic. En aquella època, Joan Ferraté, autor d'un corpus teòric i crític que ja feia feix, ensenyava encara en una universitat canadenca; calia, doncs, aprofitar la seva breu estada estiuenca entre nosaltres, abans que hi tornés per començar un nou curs. Després de les presentacions de rigor, d'explicar-li quin era el motiu de la meua visita, vaig

mostrar-li el guió de la meva conversa, que va aprovar. La meva inexperiència en aquests afers em va dur a fer l'entrevista, en dues sessions, sense magnetòfon, motiu pel qual algunes confessions històriques, literàries o personals que va anar desgranant al llarg de les seves xerrades, que jo anotava en un bloc de notes, quedaven un pèl desdibuixades en la transcripció que uns dies després li vaig mostrar. També es va adonar que sobre alguns temes dels quals em va parlar hi havia encara una proximitat d'interessos inevitable. Calia, doncs, resituar tot el que em va dir de la seva amistat amb Carlos Barral, de la mort d'en Gabriel,¹ les opinions que mantenia sobre les diverses escoles que en aquell moment feien crítica militant a Catalunya.

Ferraté, que treballava amb l'obsessió de pulcritud i de justesa en la seva obra, l'«ostinato rigore», que s'impacientava per una coma mal col·locada, va veure que en el meu text s'hi escapaven matisos i ironies que ell considerava essencials. No havent quedat prou satisfet del meu treball, va demanar-me per escrit (vegeu la lletra número 1) que no fes pública l'esmentada conversa. En altres trobades posteriors que vaig tenir amb ell a Barcelona, va dir-me que en aquella època els mitjans de comunicació en català eren pocs i mai ningú no li havia fet cap entrevista quan s'estava a Catalunya. Per aquest motiu volia que les filies, fòbies i altres opinions que donava per escrit reflectissin nítidament el seu pensament, tinguessin la força d'un argument convincent. En aquells moments *Serra d'Or* era de les poques tribunes, en català, seguides per la major part de la

1. En Joan sempre va ser poc loquaç respecte a l'obra d'en Gabriel. Quan jo el vaig tractar més assíduament només feia sis o set anys que el seu germà havia mort i la ferida encara restava oberta. En l'entrevista que li vaig fer, criticava durament una tercera persona que s'interposà entre ells dos en un moment delicat i n'impedí el diàleg. En aquells moments s'havia produït un acostament molt íntim entre els germans que havia de millorar les coses. Això passava per Nadal, quan en Joan va tornar del Canadà, i el seu germà se suïcidava el mes d'abril.

intellectualitat catalana. Com que era un personatge incòmode, heterodox, bèl·ligerant, poc condescendent amb la pobresa moral i intel·lectual del país, que repartia llenya a tort i dret, demanava que les seves respostes, gairebé intransferibles, fossin ben interpretades, que no hi hagués res que pogués confondre el lector. L'any 1968 havia sortit, signat per Alberto González, «Troyano», un diàleg amb Joan Ferraté a *Destino*. Aquesta entrevista, recollida a *Opinions a la carta* (1993), és potser la primera que jo coneixia sobre aquest crític literari.

D'aquesta topada en va sorgir una certa amistat i un mesuratge amb el qual em va distingir durant uns anys i del qual, ara, no vull fer ostentació. De la relació que vaig mantenir amb ell en guardo tres cartes, que ara publico, les quals diuen molt de com era. En aquell moment també em va regalar tres llibres seus, publicats en edicions no venals, en paper bo i cobertes blaves: els *Vuitanta-vuit poemes de Cavafis* (1975), *Auques i ventalls* (1977) de Josep Carner, i *Lectura de «La terra gastada» de T. S. Eliot* (1977). Ferraté demanava a Edicions 62, com a compensació d'uns migrats drets d'autor, que li fessin una tirada curta dels llibres que publicava en aquesta editorial, que després regalava als amics. En un altre llibre seu, l'edició de les *Poesies de Cavafis* (La Gaya Ciencia, 1978), m'hi va posar aquesta dedicatòria: «A Pep Vila, confiant en el futur de la seva generació (i el seu, abans que res). Cordialment, Joan Ferraté. B., 3 agost 1978».

En aquella època Ferraté treballava en els textos d'Ausiàs March. De vegades em comentava alguns problemes puntuals que se li presentaven en normalitzar el text medieval, s'obsedia en algunes de les discrepàncies que trobava entre el text de la seva edició i el de l'edició benemèrita de Pere Bohigas. Per aquelles dates s'havia publicat més d'un volum de clàssics medievals a la col·lecció de la MOLC. En dues o tres ocasions m'havia acarat algunes pàgines d'aquestes edicions amb les que en el seu dia va editar Miquel i Planas per tal de mostrar-

me algunes pífies. També en parlar de poesia i de teatre, em va dictar una llista de lectures recomanades, llibres de capçalera que creia que havia de llegir, fruit del procés iniciàtic al qual em va sotmetre. Recordo que em vaig apuntar *Filoctetes* de Sòfocles, *Els núvols* d'Aristòfanes, *Orestes* d'Eurípides, l'obra de Dickens, entre els clàssics grecs i contemporanis a llegir. Guardo el record d'unes converses seves molt esmolades en les quals manifestava el seu amor a les paraules, el gust que sentia per l'edició de textos, vindicador de diversos autors. Tota la seva obra girava a l'entorn de l'interès i el plaer que trobava en la lectura. Per diversos motius lloava la feina intel·lectual d'Amadeu Pagès, de Pompeu Fabra, de Josep Carner, la prosa de Joan Fuster, la qual li servia de model, l'agudesa crítica d'Arthur Terry, etc. Reconec que la permanent reflexió a la qual em convidava, la llibertat intel·lectual que posseïa, l'amenitat de la seva paraula, em produïen una certa intimidació i reserva. Jo era un jovenet encara candorós i em sentia satisfet de la seva humanitat i que, de tard en tard, volgués dedicar unes hores del seu lleure a un jove encara per formar, ple de mancances, en lloc de fer feina de savi i d'assagista.

La còpia de l'entrevista que un dia li vaig fer, atenent els seus desitjos mai no l'he publicada. Sí que, però, de tot plegat, de la lectura d'aquests vells papers, a partir de notes preses en converses periòdiques posteriors en les quals procurava prendre apunts més literals, ajudat també pel filtre dels anys, la memòria més entrenada, per les lectures sovintejades de la seva obra, puc confegir un petit retrat d'aquest home de lletres, d'aquest escarràs de la lectura. En definitiva són anotacions d'un Eckermann de circumstàncies, val a dir que molt asimètriques, el recordatori de la trajectòria d'un home admirat. Espero que aquesta aproximació meva ajudi a conèixer millor la personalitat de Joan Ferraté, un escriptor de molts caires que ha restat a l'ombra, en un segon terme en relació al proteic germà Gabriel.

Aquest paper no està destinat a donar compte de tot el que he pogut saber sobre aquest professional, que com pocs vivia la lectura. L'any 1993 sortia el llibre d'entrevistes amb Joan Ferraté *Opinions a la carta*, aplegades per José Manuel Martos (Barcelona: Empúries, 1993), que reuneix onze converses al llarg de vint-i-cinc anys. La lectura d'aquest llibre m'ha mostrat que alguns apartats del meu paper podien ser massa reiteratius. He optat, doncs, per alleugerir el meu escrit de tot allò que ja ha estat dit i repetit, com ara la seva participació a la revista *Laye*, començada pels anys 1950-51.

L'home

Joan Ferraté, que encara no té al mercat cap biografia que expliqui la substància de l'intel·lectual i de la seva obra, era home d'estatura alta, d'una gran còrpora, la cara ossada, un xic rectangular, diàriament afaitada, amb un nas prominent. Era auster i sobri en el vestir i en el viure, fumador empedreït. Tenia unes mans grosses, els cabells arrissats, pentinats enrere i pels costats, en el gris blanquínos. Portava unes ulleres grosses, de muntura metàl·lica, rere les quals lluïen, sota unes celles molt arquejades, uns ulls mòbils, una mirada plena d'una malícia intel·ligent. Era hospitalari, correcte amb els amics i polít en les formes. Parlava amb una veu greu, nasal, arrossegant el so velar de les erres. Poc amant de les converses banals, quan un tema que sortia a la palestra li agradava, les faccions se li transmutaven. Llavors es convertia en un interlocutor disposat a discutir el que calgués, ja que no combregava mai amb rodes de molí, poc favorable a les adhesions tàcites. A partir d'aquí impressionava la seva avidesa, els coneixements que tenia, fruit de la seva dilatada capacitat de llegir. Se sabia i presumia de ser un bon lector, un crític professional, d'encarar-se amb els textos amb un sentit de responsabilitat. En sentir parlar de segons

quins xaladors o opinadors, gent del gremi que treballava amb massa improvisació, desplegava una gran ironia que podia arribar fins al sarcasme. Mostrava llavors una rialla sorollosa de menjacapellans, es cruspia vius tots aquells qui encarnaven exemples d'irresponsabilitat que trobava al seu entorn (editors, polítics, comentaristes, gent del gremi, etc.).

Ben poques vegades li vaig sentir fer al·lusions a la seva vida privada. A més del seu escepticisme ideològic, es confessava ateu sense conviccions. De vegades era un home de tracte complex, amb una mica de mal geni, fruit potser del seu viure recalitrant solitari i ombrívol, com qui conviu amb una inseguretat permanent. D'aquí potser naixien molts dels seus estirabots. Vivia desenganyat de la poca vigència del poder intel·lectual a Catalunya i a Espanya. Format a part, saturat de literatura, la seva obra crítica, la seva poesia feta amb molta disciplina, tenien una elevada intenció d'home de lletres. En aquella època, a les acaballes del franquisme, el país canviava de sang i quan venia a Catalunya era com un passavolant, no acabava de trobar l'encaix amb el poder intel·lectual del moment. Molts consideràvem que era un savi mal aprofitat, un professor del qual la universitat catalana no va saber treure partit, ja que li va negar el pa i la sal.

Els «happy forties»

Recordo que la meua primera conversa començava amb unes paraules seves que li vaig llegir, que sortien publicades a la *Guia de literatura catalana contemporània* (1973) sota la cura de Jordi Castellanos: «els *happy forties* s'acabaren per mi amb una lesió pulmonar a la qual dec gairebé tot el que sóc, moralment i intel·lectualment».

Aquesta, per a Joan Ferraté, va ser una època de llibertat, ja que, segons ell, estar malalt d'aquesta manera volia dir tenir

temps per llegir, temps per pensar, perquè hi havia una distància respecte a les urgències de la vida. Es confessava un home molt culturitzat i passar a aquest nivell subsidiari era certament important. La seva estada al Picarany, una finca de la família, a prop de Reus, entre els catorze i els setze anys, va coincidir amb la seva maduració personal, ja que va llegir molt i amb profunditat. Al final de la malaltia es va posar a escriure. Reconeixia sense embuts que de nen fou mal estudiant, però que va aprendre a llegir molt aviat. A dotze anys ja feia lectures de llibres destinats a gent gran. També ho feia en Gabriel, això. Entre els dos germans hi havia una certa rivalitat que els estimulava, encara que el que rebia més estímuls era ell, perquè en Gabriel anava més avançat que en Joan. Es portaven dos anys i mig, i això sempre comptava. De jove no desitjava ser escriptor, ni tampoc de gran. Creia que era molt millor viure la literatura des d'un angle, reduint-la a urgències elementals, a entendre-la com una expressió, com una confirmació de l'experiència que, com ell, qualsevol podia tenir. Em deia que, sempre que va poder, es va resistir a fer-se escriptor professional. Entre els dos germans hi havia interessos coincidents, petites enveges i tibantors, malgrat que les preferències coincidissin, perquè durant una etapa de formació es passaven notes, llegien els mateixos llibres que hi havia a la llar paterna. Mentre en Joan als catorze anys s'interessava per Carner, en Gabriel ho feia per Ribà. Més tard, quan en Gabriel va canviar d'opinió, en Joan es va sentir molt satisfet.

L'estada a Cuba

Joan Ferraté va fer els primers estudis universitaris de dret per imposició familiar, però aviat va passar-se al camp de les lletres per cursar filosofia, però com que en aquest país la filosofia era una farsa i tenia ganes de llegir Plató i Aristòtil, en

grec, va optar per seguir la carrera de filologia clàssica. Ben aviat es va sentir fascinat per la literatura antiga i estava satisfet de quedar-se en aquesta tradició. Un cop llicenciat l'any 1953, li va sortir, per pura casualitat, a proposta d'Eduard Valentí, l'oportunitat de marxar d'Espanya i anar a Cuba a ensenyar llengües clàssiques. La raó més elemental, que em va explicar, era que s'havia de guanyar la vida, ja que en aquella època no hi havia gaires oportunitats més. També ho va fer per no haver de passar pels condicionaments necessaris per ser professor a Espanya, per convertir-se, en paraules textuais, «en criat gratuït d'un ninot de la universitat i esperar el dia que pots fer oposicions per assemblar-te després a la gent seriosa». Creia que l'experiència cubana va ser positiva, encara que els primers anys van ser difícils per la diferència d'usos i de costums, d'ambients culturals. A la llarga es va adaptar i va estimar aquell país. Segons Ferraté, el centre de la vida de Cuba era la vocació de felicitat autèntica, cosa que els catalans pel nostre caràcter que amargueja no sabem fer, però sí els andalusos. Els darrers anys de la seva estada a Cuba foren els primers de Fidel i la cosa va canviar molt. Els primers anys de la revolució van ser bons, seguits amb un gran entusiasme popular. Després les tensions a poc a poc foren organitzades a partir del poder i l'any 1961 ja s'establí el terror. Després va marxar per anar a la Universitat d'Edmonton (Canadà), on ensenyava literatura comparada, encara que li agradava més dir-ne literatura universal. Ferraté considerava que aquesta no era una gran universitat, hi havia bastant provincianisme, ja que els estudis humanístics que s'hi impartien no eren res de l'altre món. Al Canadà, a diferència de Cuba, on hi ha la virtut de la felicitat, la societat és més avorrida: tot hi depèn d'un ordre social sense crítica. Tothom seguia la línia general. Hi havia una acceptació dels usos socials que matava qualsevol ximpleria, i els capricis individuals que són el motor de la vida quedaven marginats. Tot i aquests condicionants, va acabar jubilant-s'hi.

Ferraté i els llibres

Pel que feia als llibres que llavors publicava, em recordava sovint el que va significar per a ell la publicació de *Carles Riba, avui* (1955) a instàncies d'Albert Manent, a qui va dedicar el volum, corregit i ampliat, més tard, a *Papers sobre Carles Riba* (Barcelona: Quaderns Crema, 1993). Riba era un home molt important per als germans Ferraté. Joan creia que era de les úniques persones al país que, en aquells moments dolents per a tothom, feia una feina efectiva. S'estimava aquest volum perquè Riba l'havia corregit i també perquè hi deia coses, a nivell general, que el satisfien. En aquest volum hi havia condensat tot el seu pensament de llavors. Reconeixia, però, que estava una mica mal escrit perquè volia imitar l'estil del mestre i encara no dominava la llengua. L'administrador de l'editorial Alpha, llavors el senyor Millet i Bel, no va mostrar gaire interès pel llibre; però, com que en Riba era un personatge important de la casa, no li va saber gens de greu publicar-lo.

Escriure en la llengua pròpia

Personalment m'hauria agradat que Ferraté publicés una antologia de la poesia grega en català, a l'estil de la que va fer el rossellonès Brasillach en llengua francesa. En preguntar-li per l'edició de *Líricos griegos arcaicos* (1968), en castellà, em va dir que aquest llibre de primer anava adreçat a les seves alumnes a Santiago de Cuba, i que forçosament havia de ser en aquesta llengua, i que aquest aspecte és molt important i no es pot deixar de banda. Ara bé, el fet que alguns s'haguessin ofès per haver escrit aquest llibre en aquesta llengua, volia dir no donar-li dret a la seva llibertat. Ferraté reivindicava el dret a publicar en castellà. Em va donar a entendre que també al Canadà hi havia publicat algunes coses en castellà, bibliografia

aquesta que potser un dia s'hauria d'esbrinar. Pensava que el castellà era una llengua absolutament decent i que s'havia de separar la llengua de la política. El castellà mai no l'havia fet patir moralment, encara que trobés més divertit fer-ho en català. També remarcava que a Cuba la llengua era viva. No era com aquí, on el castellà era una llengua objecta, morta. Aquí es parlava un castellà esquemàtic, sense nervi ni vivacitat, que no li interessava gens.

El català havia estat de sempre la seva llengua, malgrat no haver-ne rebut mai classes. La seva correspondència amb amics seus com Castellet, Barral o Gimferrer sempre havia estat en català. Ferraté es queixava que li costava de trobar en català prosistes decents d'idees. Segons el seu parer, Riba escrivia bé, encara que era funest com a model; en canvi recordava amb admiració Joan Crexells, del qual va llegir l'admirable introducció a Plató. Potser el model de prosa que trobava més adient a la seva personalitat era el de Joan Fuster, un escriptor molt viu, molt llest, encara que com a persona el considerava un ximple. Recordem que hi havia tingut més d'una polèmica a les pàgines de la revista *Serra d'Or* a propòsit de l'obra de Salvador Espriu. Més d'una vegada Ferraté m'havia ensenyat i lloat el volum amb el dietari de Fuster, que considerava que era una peça de gran categoria. Un altre escriptor que creia meravellós era Josep Pla, encara que inimitable.

Sobre els poetes

Fica't al cap / que en català / només n'hi ha / un, en Carner. / És el primer. / El mateix Riba / ja no hi arriba, / ni el fel amarg / d'Ausiàs March (del «Pròleg» a *Les taules de Marduk*).

Per a Joan Ferraté, Carner era el poeta català més gran de tots els temps, indiscutible. M'ho havia repetit moltes vegades.

Considerava que era el poeta més versàtil, d'una humanitat més àmplia, el que estava més a prop de la nostra sensibilitat. El que passava és que el lector català és molt mandrós i li suposa un gran esforç de llegir els llibres de cap a peus, i llavors els abandona. Molts lectors van agafar el Carner de quan era jove, i molts encara en guarden aquesta imatge. En 1914 Carner tenia trenta anys i ja havia publicat set llibres. Ja n'hi havia prou! L'home més interessant era el posterior. Alguns en tenen només la imatge d'un poeta elegant, obsedit per les dames. Van veure d'ell l'aspecte fàcil i no la complexitat moral que hi ha des del començ, que queda oculta per una brillantor externa. La gent es va llançar a prendre Riba com a poeta de torn i desdenyar Carner. En aquell moment Joan Triadú tenia una certa influència en el món cultural català. El seu gust anava més a prop de Riba i es va dedicar a enderrocar Carner. Evidentment, em recordava una i cent vegades que s'havia iniciat en la poesia amb Carner.

Guardo, desades / al meu recer / d'enguany, ben bé / dues dotzenes / de caixes, plenes / d'italians / i castellans, / uns grecs molt fins / fets a bocins, / molts de francesos ... (del «Pròleg» a *Les taules de Marduk*).

A França, als anys quaranta, va llegir amb profit l'obra de Vigny, Hugo, Lamartine, als quals en aquell moment donava una importància relativa, a nivell d'informació. També més tard, i uns anys abans a Espanya, havia llegit la gent de la Generación del 27: Alberti, Lorca, Gerardo Diego, Aleixandre, Dámaso Alonso, Cernuda, Guillén i Neruda. Ara havia arribat a la conclusió que tots eren molt dolents, encara que feia una excepció amb el Cernuda de jove. Creia que el defecte bàsic dels escriptors espanyols d'ençà de Calderón era el seu analfabetisme; no havien llegit res, eren molt primaris a nivell moral. De Guillén trobava bo el primer *Cántico*. Un poeta que tenia

ganes de tornar a llegir era Gerardo Diego, que era el que li semblava més bo. La majoria són poetes que no van madurar. En aquest cas hauríem de perdonar Lorca, que tampoc no ho va poder fer.

D'italians li agradaven Petrarca, Dante i tota la tradició del *Dolce Stil Nuovo*. De Baudelaire i de Valéry em deia que no n'havia tret gran cosa, però sí de Rimbaud, el poeta més amic de tots els que llegia, el que el fascinava més. Va fer seu Rimbaud i ja no li va caldre llegir-lo més. D'entre els llatins preferia Horaci, Virgili, els elegíacs com ara Properci, Tibul, molt poc Ovidi. També li interessaven els poetes espanyols dels segles XVI i XVII que portaven el mite de l'edat d'or a la sang, i, com que tota aquesta poesia depenia dels models llatins, trobava que era un cos de poesia fascinant. Recordo que lloava l'obra de Bartolomé Leonardo de Argensola, que trobava que era un poeta meravellós. Va recomanar-me que el llegís en una edició a cura del pare Blecua, publicada a «Clásicos Castellanos». Sostenia l'opinió que gairebé tota la poesia del segle XVII espanyol tenia una gran dignitat i un lector s'havia d'establir en aquesta tradició.

D'anglesos tenia el desig de conèixer en profunditat Auden, un poeta que considerava molt misteriós i difícil. Sovint també rellegia els anomenats metafísics anglesos. D'alemanys li interessava, per damunt de tots els altres, Hölderlin.

De catalans, i ho deia així, sense embuts, amb una mica de pietat i de reverència, li interessaven Guerau de Liost, Riba i Foix, i després de Carner i d'Ausiàs March. Espriu, que estava molt de moda en aquella època, li semblava un poeta més de segon ordre. Afirmava que ho podia dir amb tranquil·litat. Ara bé, a una persona que havia escrit *Primera història d'Esther* se li podien perdonar totes les falles trobades a la resta de la seva obra. Això no vol dir que no valgués la pena de llegir poesia de segon ordre. També donava un valor respectable a les *Cançons d'Ariadna*. Pere Quart li semblava desdenyable fora dels dos

primers llibres: *Bestiari* i *Les decapitacions*. Ferraté considerava que s'havia d'haver quedat amb aquests dos llibres. Quan el poeta de Sabadell feia poesia en la qual hi havia missatge, aquest era massa prim.

En Vinyoli i la Leveroni eren bons, però de segon ordre. Creia que de l'obra dels poetes se'n podia fer dos grans apartats: els que s'entenen i els que no s'entenen. Expressava l'opinió que el poeta havia de saber el que volia dir. La poesia que no s'entén per culpa del poeta considerava que era pretensiosa, i al mateix temps volia tenir massa un aire de poesia d'avantguarda. Però aquest judici no volia dir que estigués en contra d'una poesia que no s'entengués, com és el cas d'*Illuminations* de Rimbaud. Pel que feia a les noves generacions, en aquell moment, creia que Parcerisas havia caigut en el parany de fer una poesia que no s'entenia. A en Pere Gimferrer, amb el qual eren molt amics, li retreia el fet que hi havia zones de la seva poesia que no s'entenguessin, encara que el poeta tingués un control total del seu estil. Dels poetes que s'entendien llegia i li agradaven els poemes dels seus amics Narcís Comadira i Salvador Oliva.

Sobre els clàssics mantenia l'opinió que, si un poeta grec o llatí era vàlid, ho havia de ser per la mateixa raó que un contemporani. A partir d'aquests autors s'havia fet una construcció cultural que li servia. Sovint em deia que volia acabar la seva vida llegint Horaci, encara que dit així pogués semblar carrincló. Després m'ho matisava dient que volia recuperar el gust que va sentir per Horaci quan el llegia a vint anys. Considerava que no s'havien de rebutjar les opcions que oferia la literatura del passat. Qui ho fes era un cretí. Una persona que volia desenvolupar la seva personalitat i rebutjava el passat, s'empobria. Considerava que de la gent que tenia talent i va reeixir se n'havia de treure profit.

Pel que feia al futur de la literatura en general, no era gaire optimista. Creia que entesa en el sentit tradicional desapareix-

xeria, perquè les noves societats van per eliminar el valor de la cultura personal. La personalització, que era l'ideal de la cultura fins abans-d'ahir, que és la que es va establir a Roma amb l'empelt del cristianisme, feia que encara visquéssim de renda, tot i que els pobles europeus hi hagin fet aportacions. Segons ell, a final del segle XVIII, Anglaterra va crear un nou model de vida, que els nord-americans han desenvolupat i que s'ha imposat gairebé a tot el món. Entenia la personalització com una afirmació de la voluntat d'uns valors i el refús d'uns altres. Aquesta construcció, avui per avui, s'enderroca. Constatava que l'home nou es movia en un món sense inhibicions ni limitacions en la seva vida física i en les relacions individuals. Arreu hi constatava un bandejament del contingut moral, de la tradició literària. La literatura passa llavors a ser un mitjà com un altre de diversió o de testimoniatge.

Més d'una vegada li vaig preguntar sobre l'obra literària del seu germà. En aquest punt era incapaç de fer-ne un judici de tipus literari contundent. Considerava que el seu treball tenia una qualitat altíssima, i que els judicis literaris anaven massa lligats a unes interpretacions personals.

Les traduccions de Cavafis

En aquells moments, quan el tractava amb més assiduitat, havien sortit al mercat les seves traduccions de Cavafis al català. Sobre la traducció sencera de tota la seva obra, considerava que era molt molest per al lector que passés d'un Cavafis traduït d'una manera per Riba, a una altra per ell. Tot això ho deixava ben explicat en el prospecte del llibre esmentat. A partir d'aquí justificava, però, la seva teoria sobre la traducció. Creia que la llengua de les seves traduccions havia de ser la seva llengua. Una llengua controlada, acostada tant com es pogués a la del poble. Les traduccions que feia resultaven de

voler acabar d'entendre i fer seu un poeta o una poesia. El poema se li havia imposat com a lector i no el seleccionava des de fora. El poema que donava lloc al títol del llibre *Les taules de Marduk* era una traducció. El llibre tracta de la formació del món tal com la coneixien els babilonis. A Ferraté sempre li havia interessat la cultura dels pobles sumeris, els hitites, els assiris, indis i egipcis. Deia que havia conegut el text de les *Taules de Marduk* a través de l'anglès, i que s'hi va divertir molt perquè hi va fer un petit séc grotesc.

La «Terra gastada»

En aquells anys encara no havia mostrat a la crítica anglosaxona el seu estudi de la *Terra gastada* de T. S. Eliot. Em deia que tenia una mica de mandra de fer de *public relations* amb els seus llibres. Creia que aquesta era la seva millor obra. S'enfadava quan algú li parlava de la seva traducció a seques, quan hi havia darrere tot un treball de recerca, de lectura original, «una interpretació coherent, virtualment exhaustiva i demostrable del poema d'Eliot». Més d'un crític del moment li retreia el títol del llibre. Els seus amics castellans com ara Valverde preferien un equivalent al castellà *yerma* o *baldía*. En canvi Àngel Crespo, a qui considerava un traductor magnífic de la *Divina Comèdia* al castellà, li va dir que «gastat» i «waste» eren la mateixa paraula. De fet trobava que la gràcia consistia a haver descobert un terme català i anglès que compartissin el mateix ètim. M'ho explicava esmentant de passada que en francès medieval, i en particular a les llegendes del Graal —que Eliot coneixia perfectament—, s'hi parlava ja de la terra «gastée». Ell usava «gastada», que venia de la mateixa arrel germànica de «waste». Eliot va fer seva l'accepció francesa i així tot lligava amb l'arrel germànica: «gastée/waste/gastada». O sia que «gastada» era més a prop de l'anglesa «waste».

La crítica

Per aquells anys Ferraté sostenia que a Catalunya no existia una veritable crítica literària. Amb poques paraules, buscant sempre uns símils pedagògics, el professor em va desgranar els corrents que imperaven en aquell moment. A parer seu, Joan Fuster era el que posseïa més qualitats per exercir-la. Segons Ferraté, per a Fuster l'obra literària era com una mercaderia destinada a una clientela. La funció crítica havia de posar els mitjans adequats perquè el producte tingués sortida. Encara que ho deia amb molta ironia, Ferraté creia que era així. En canvi, per a Joaquim Molas la literatura era com una institució. Hi ha uns gèneres i unes escoles que responen a uns interessos i tenen una colla de trets institucionals. Per a Castellet, la literatura era un símptoma d'una determinada moda, d'un corrent d'aire que passa per Europa i part de l'estranger. Es tractava d'aplicar unes regles determinades i en sortia un producte del qual parlaven els diaris. Per a Triadú era una manifestació de l'esperit nacional. L'escola d'en Comas veia la literatura com un document abans que res. Però la literatura és abans de tot una construcció imaginativa, i és a partir d'això que pot ser una mercaderia, una institució, un document o qualsevol altra cosa. S'oblidava, però, la qüestió principal: l'obra literària és un duplicat i un substitut de l'experiència.

En alguna d'aquelles converses em va confessar que no coneixia prou bé l'obra de Mercè Rodoreda. A Ferraté li podríem retreure que no estava gaire al corrent del que s'anava publicant al país, ni quan vivia a fora, ni quan va tornar. En el llibre *Opinions a la carta* (1993) es veu que tenia un coneixement parcial de la literatura catalana del moment: a penes diu res dels autors contemporanis seus, de les noves llores. Encara que en més d'una ocasió va dir que els llibres més importants de la literatura catalana del segle xx eren de poesia, després m'hi va afegir que en darrer terme hi havia la prosa de Pla. «Sense Pla

estariem fotuts!», repetia una i altra vegada. «En Pla és un monument.» En una literatura com la catalana, un escriptor com Pla tenia una importància excepcional per la seva qualitat i el seu volum, i els catalans li hauríem d'estar agraïts. Encara que la prosa catalana no tenia el mateix nivell de la poesia, hi comptava molt el Pla que ningú no havia llegit d'una manera ordenada. Tothom, en canvi, havia s'empassat els «homenots», que admetia que eren francament dolents perquè hi havia massa xafarderia. La informació que hi sortia era irresponsable, els retratats no tenien vitalitat. Ara bé, els que són bons, són boníssims, repetia amb vehemència. En canvi considerava *El quadern gris* una meravella de cap a peus. Per a Ferraté el Pla jove era un Pla genial. Un altre llibre cabdal de Pla, segons el crític, era *La vida amarga*.

Quan el tractava encara era recent el ressò de la *Guia de literatura catalana contemporània* (1973), un instrument de guia i de lectura que en aquella època ens féu molt de favor, ja que mostrava una panoràmica molt completa de la literatura catalana produïda entre 1900 i 1970. En preguntar-li per la seva tria personal, em va dir que les seves preferències a l'hora d'escollir uns autors anaven més cap a la poesia que a la prosa, encara que reconeixia haver triat diverses obres de Josep Pla. En manifestar-li que hi havia trobat a faltar Rodoreda, em va dir que en aquella època només havia llegit *Aloma*. Un temps després em digué que sabia que l'obra de Rodoreda tenia qualitat, encara que no l'havia freqüentada. També tenia elogis per a l'obra novel·lística de Llorenç Villalonga, pel qual mostrava un cert interès. Em deia, però, que volia llegir *Bearn* en la primera edició, que és la castellana. Entre les seves preferències com a crític professional no hi entraven de cap manera ni Pedroló, ni Moix, que no va escriure mai bé el català. Encara que Moix tingués molta vitalitat, s'havia de quedar escrivint en castellà. Defensava amb passió dos llibres de Trabal que ningú no volia veure que eren bons: *Judita* i *Vals*.

En aquells moments, que ja són història, veia la literatura catalana massa condicionada per culpa dels controladors i els comissaris de la cultura. Sempre em repetia que un país controlat i no oficial no dóna oportunitats a segons quina gent. Entre la gent jove constata una passió nacionalista d'afirmació que li semblava el costat positiu; ara bé, també hi havia el refús a l'enemic, i d'enemics n'hi havia de dos tipus: interiors i exteriors.

També entre els catalans, la gent ho reduïa tot a dos bàndols: els bons i els dolents. Ho podien ser per raons que no tenien res a veure amb la literatura catalana, com per exemple el cas Pla. A Pla l'havien escollit com a enemic interior, li atribuïen activitats suspectes, encara que en aquell moment ningú no li havia explicat de què es tractava. Es preguntava qui havia pogut provar el que es deia de Pla. Aquest home, repetia, tenia tot el dret a ser bon escriptor i de dretes. I si, com diuen, apuntava el nom dels vaixells que sortien de Marsella i pensava que en Franco convenia més a Espanya que un altre governant, tenia dret a fer-ho. En canvi Cambó va donar «quartos» a Franco i estava situat a nivell de les patums històriques del país.

Escriure en castellà és una altra opció. Blasmava els controladors de la literatura catalana, que creia que eren els imitadors de l'antic sistema oficial espanyol. Considerava que aquest era un sistema calcat mimèticament del dels feixistes espanyols, si era vàlida la paraula aquesta. Amb una contundència més aviat insòlita pel moment repetia: «Si en Pla per ser de dretes no pot ser respectat, val més que pleguem».

Considerava que, per al comú de la gent, l'enemic exterior era la cultura castellana que formava part del país. El problema venia perquè s'identificava la cultura castellana amb la política, i per al català és la literatura que té més a prop. Trobava indecent que se n'hagués d'inhibir, d'escriure en aquesta llengua, encara que bona part de la cultura castellana era tan abjecta com la catalana, que ja és dir! Sobre aquest punt era cate-

gòric: «Si no acceptem bonament la cultura del passat, rebutgem el passat de la humanitat».

La llengua

Pel que feia a l'ús de la llengua catalana, a l'inici de la transició, creia que no s'havia de perdre la que la gent tenia espontàniament, la llengua que s'havia mamat de criatura, la llengua viva. Hi ha paraules genuïnament catalanes que hi ha gent que es pensa que són castelleses. Sobre aquest punt, em vaig apuntar aquests dos exemples que em va dir: «Diem “mancar”, però “faltar” també és català: una persona pot fer una falta de gramàtica. És legítim dir la frase: “Li falta un duro per pagar la cervesa”. Diem “cercar” i es pot dir ben bé “buscar”: “Anar a buscar bolets”».

El més important segons ell era aprendre l'ortografia i la sintaxi correctament. La llengua parlada té simplificats els pronoms i, naturalment, se n'havia d'aprendre l'ús literari, però aprenent gramàtica hi ha el perill de perdre l'espontaneïtat. Aconsellava que no s'havia de fer cas dels mestretites, sinó que s'han d'aprendre les regles sense oblidar la part viva de la llengua. Altres vegades —deia— no usem paraules catalanes que s'assemblen a les castelleses. Hi tornava: «És ben legítim dir alcalde». Creia que el refinament del català en el lèxic era poc important, calia valorar més la sintaxi.

El dissortat país

Ferraté considerava que a partir de l'any 1939 és cert que es podia parlar d'un intent de genocidi cultural i s'havia de dir ben fort; però, si els catalans recordaven la seva història, quan eren independents, no ho eren: estaven units amb València i

Aragó. Quan després vam estar units amb Castella, els Àustries havien d'anar molt amb compte a l'hora de demanar-nos diners o de voler enviar soldats a la guerra. Van respectar els drets de Catalunya i Aragó, car hi havia pel mig les Corts catalanes. La unió de Castella i Aragó va ser una cosa acceptada pel país. Quan els Borbons van eliminar el règim particular de Catalunya ho van fer sense justificació, però van establir una situació que no ha estat enderrocada en els segles XVIII, XIX i XX. Pensem que les comunitats catalanes i castellanen vénen de més lluny, i no es pot negar aquesta realitat. En parlar del llibre d'Espriu *La pell de brau* (1960), retreia al poeta que la visió que hi dona de Sepharad no la situés en el context espanyol veritable. Per regla general —em deia— els catalans no accepten els resultats d'aquesta experiència hispànica. L'autonomia política és molt important per a la defensa de la cultura catalana; però, sense cultura per defensar, la política no és res.

Pel que feia a la literatura catalana, articulada amb la realitat històrica del país, considerava que descansava sobre unes bases fràgils, però ho ha estat des del segle XV per culpa dels catalans, i la bona literatura està feta a València, i a Catalunya no es va fer. Si volguessin la podrien fer ara. Entre els nascuts entre els anys trenta i quaranta no trobava en el panorama cultural del país cap escriptor català de vàlua, a excepció d'algun cas isolat. L'acció dels franquistes sí que va ser bona i eficaç en aquest aspecte, i això sí que és molt important.

La política el fascinava (vegeu la carta número II). Ferraté era un gran lector de diaris, seguia l'actualitat catalana i espanyola des del Canadà, però confessava que no tenia interessos de classe. En aquest tema es considerava una persona lliure. El seu axioma era que tots els partits de dreta són de classe, però que no ho eren tots els d'esquerra. No li agradava la política de partit. La política de partit que feien els polítics, aquesta sí que no tenia cap interès per a ell. Ara bé, el joc dels partits polítics amb el poder, això sí que li importava.

APÈNDIX. TRES CARTES

I

Barcelona, 28 agost 1978
Sr. Pep Vila,
Girona.

Estimat Pep,

fins avui no m'he pogut mirar una mica més de prop la teva entrevista. Bé, després de considerar-ho tan bé com he estat capaç, em fa l'efecte que no hi ha manera d'aconseguir un text satisfactori, i decididament prefereixo que renunciïs a publicar-la. Segurament tot ve del fet que et vas haver de refiar d'unes notes per reconstruir unes respostes que van ser llargues i matisades i que, resumides com estan, prenen més aviat el caràcter d'una sèrie d'exabruptes del tot desproveïts d'amenitat. D'altra banda, algunes qüestions marginals agafen un relleu desproporcionat (com per exemple la qüestió de les opinions de Carles Barral,² la de les meves relacions amb el meu

2. Ara m'adono que el que em va contestar, a instàncies meves, sobre el seu amic Carles Barral, potser prenia massa cos en el context d'aquella entrevista, dedicada a dir la seva sobre ell mateix i el país. Sobre aquest tema, que va sortir a la llum, en diverses ocasions, a les nostres converses, recordo que un dia li vaig llegir el retrat que Carlos Barral li va dedicar en el seu llibre de memòries *Años de penitencia* (1975, pp. 213-214) per veure què en pensava: «Juan, el más joven y el que más traté al principio, era en aquellos tiempos, antes de licenciarse, reconocido como competente filólogo y acumulaba una sabiduría de tuberculosis, que estaba por llegar [...]. La cultura literaria de Juan era, digamos, como la nuestra, aunque seguramente más sólida y ligada por una estructura académica. Recuerdo mi primera conversación con Juan, una larga sesión sobre Racine en la que parecía que me estaba examinando. Porque Juan fingía de persona seria [...]. Juan daba la impresión de consistir en un excelente instrumento intelectual metódica

germà, la de la justificació del fet que hagi escrit en castellà, entre altres). També em sembla que hi ha massa espai a registrar opinions meves que cauen del cel com uns aeròlits i que tenen l'aire de ser merament agressives, mentre que jo més aviat voldria que semblessin justes.

y prudentemente utilizado, sabiamente regulado por un inquebrantable egoísmo».

Segons Ferraté, Carles Barral i Jaime Gil de Biedma eren amics seus des de feia molt de temps. Ferraté era conscient que Barral havia escrit aquestes ratlles en un moment en què hi havia una distància entre ells dos per motius de feina a l'editorial Seix Barral. Llavors aquesta estima per ell, forçaosament, havia de baixar. Ferraté creia que a les amistats sempre hi ha motivacions permanents, són fetes d'una combinació d'acords i de desacords. Ferraté em va dir en més d'una ocasió que no estava gaire content de l'edició que Barral, un professional dolent, havia fet del que ell considerava el seu tercer llibre i el millor fins aleshores. Em refereixo a *La operación de leer*.

Pel que feia a Carlos Barral com a lector i editor, Ferraté opinava que era un mallarmeà i ell volia ser altres coses. També a Barral li importava molt Rilke. A les trobades que feien, Joan defensava que un dels autors més importants de tota la literatura universal era Rimbaud per la seva lucidesa. Mallarmé era més un poeta de segon ordre, competent dins els límits que va escollir per a la incompetència, molt refinat però maniàtic, sense cap interès excepte per a aquells a qui pugui agradar la retòrica. Des del punt de vista contemporani, no val per a qui no és un acadèmic. En canvi, en Rimbaud hi havia la vitalitat d'un escriptor, per això molta gent l'havia agafat com a fetitxe. El poeta francès tenia un talent creador absolutament genial, amb una moral extraordinària com a nen que era, encara que més tard es convertís en una bèstia i cremés totes les possibilitats d'humanitzar-se, esgotés tots els camins quan encara era un adolescent. «L'esforç de posar-me dins Rimbaud va ser decisiu per mi», em deia, i, a més, el fet «d'haver llegit tota la literatura del meu temps.» Segons en Joan, les paraules de Barral pertanyien a una època anterior i a uns gustos molt determinats en la seva vida. Per aquells anys (1978-1980) el barroc l'interessava en tots els camps: la literatura, la pintura, l'escultura, etc. Recordo que em va comentar el seu interès per escriure un llibre, en català, sobre el teatre profà de Calderón, autor que venerava i pel qual tenia un gran respecte.

Sobre la llufa que en Barral li havia penjat, adjectivant-lo d'egoista, creia estar-hi d'acord, si aquesta afirmació es volia entendre en un sentit positiu.

No t'ha d'estranyar que el que em vas ensenyar una primera vegada com a simple guió i que vaig trobar satisfactori i vaig corregir només d'una manera molt sumària, ara que ho he llegit com a text pràcticament definitiu em sembli molt diferent. És una simple qüestió de perspectiva, que espero que comprendràs.

Naturalment, t'estic molt agraït pel teu interès i estic molt content que en qualsevol cas hagi tingut aquesta ocasió de conèixer-vos, a la Neus i a tu. Confio que l'any que ve ens podrem tornar a veure.

Molts records i una forta abraçada,

JOAN FERRATÉ

La meva adreça d'Edmonton és la següent:

Professor Juan Ferraté

Department of Comparative Literature

University of Alberta

Edmonton, Alberta

Canadà

Ferraté es tenia per molt ambiciós, però no externament. Ho era davant d'ell mateix. Potser per un excés d'orgull o d'amor propi, volia aconseguir d'assemblar-se als millors models possibles. Des del començament m'explicava que es va situar fora del joc, de qualsevol joc social, naturalment.

En recordar-li, en una altra ocasió, què pensava de Racine, em va dir que, un dia, va examinar Barral de la coneixença d'aquest dramaturg francès perquè volia verificar fins a quin punt en sabia i el coneixia. A França Ferraté va assimilar-lo molt bé. Es vantava de ser un gran llegidor de Racine i li tenia una admiració que encara li durava. Ferraté gairebé havia passat la meitat de la vida fora d'Espanya. Des del juliol de 1938 fins al juliol de 1940 va adquirir i es va endur de França tot un sector de cultura que havia estat seu per sempre més. L'etapa francesa li va ser molt útil per aprendre bé la llengua i llegir molt Balzac. Ferraté em deia que Barral sempre anava amb compte amb els dos germans de Reus perquè, dintre de la ignorància de l'època, eren els dos més saberuts de la colla.

II

Edmonton, 13 març 1979

Estimat Pep,

moltes gràcies per la teva carta i per la vostra felicitació de Cap d'Any, que vaig trobar en arribar aquí, a començaments de gener, tornant de Barcelona, on vaig passar tres setmanes pels voltants de Nadal. He deixat córrer molts dies, massa, prou que ho veig, abans de respondre't, senzillament perquè he estat perseguït per la feina: les classes, abans que res, que m'obliguen a llegir cada dos per tres centenars de pàgines de la novella de torn, però també vaig haver de trobar la manera d'acabar a temps el prefaci de l'Ausiàs March (que em va sortir llarg i pesat, però també amb prou novetats, que és el que cal en qualsevol cas) i fins i tot vaig corregir les primeres proves del text de March i les d'un llibre del Gabriel (un recull d'articles sobre literatura) que deurà sortir el maig o el juny. En fi, avui no tinc sinó *La Dorotea* a llegir abans de la classe del dijous (i som dimarts), de manera que em puc permetre un petit lleure.

Moltes gràcies també pel retall sobre el *Bloomfield*³ del meu germà. Em va agradar sobretot perquè l'autora de l'article (Anna Bartra: ¿la coneixeu?) sembla ser una persona del tot competent, cosa inusitada. Quant al Joan Ferraté que va sortir a la *Il·lustració Catalana*,⁴ es tracta segurament d'un oncle meu, que

3. Més d'una vegada em va demanar si seria tan amable de fer-li arribar al Canadà les ressenyes que sortien a la premsa catalana sobre els seus llibres o els del seu germà. Recordo que li vaig retallar un article signat per Anna Bartra, encara que, avui, no puc precisar d'on el vaig treure.

4. *Il·lustració Catalana* (núm. 114, de 6 d'agost de 1905) va publicar un poema de Joan Ferraté, «Nocturn», p. 507. Eugeni d'Ors, dins *Glosari 1910-1911* (a cura de Xavier Pla; Barcelona: Quaderns Crema, 2003, pp. 709-710), comenta a la glosa «Excursionisme» un article de Joan Ferraté sortit en

va arribar a publicar un llibre de versos cap a finals dels anys vint o començaments dels trenta, i que l'any 1905 amb prou feines devia haver fet els vint anys.

El llibre de Francisco Calderón Altamirano que em descrius sembla ser una derivació del gènere dels emblemes⁵ que tanta gràcia em fa. Ja me l'ensenyaràs, quan em toqui d'anar a Girona aquest estiu o quan sigui. De fet tindrem tot el temps que calgui per dinar o sopar i xerrar a dojo quan ens sembli millor, perquè aquesta vegada em quedaré a Espanya fins a finals de 1979, en lloc d'haver d'entornar-me'n cap a aquesta gelor ja des de finals d'agost. Penso ocupar el temps abans que res preparant un text complet d'Ausiàs March, amb notes i tota la pesca, però estic ben decidit a no deixar que la feina m'obsedeixi, ja que la podré fer a bocins. Ja en parlarem.

Suposo que deveu estar encara sota els efectes de la ressaca de les eleccions de fa dues setmanes i amb el pànic de les que s'acosten. Jo no he rebut encara *El País* del dissabte dia 3, que és quan devien sortir els resultats detallats per províncies, de manera que tinc molt tèrbol el que va passar a Catalunya, però dedueixo del que he llegit als números posteriors d'aquest diari que ja he rebut que tothom s'ha quedat amb un pam de nas veient que la dreta més aviat va guanyar en lloc de perdre. I sembla que se'ls ha acudit de donar la culpa al pobre Tarradellas! El mal de l'esquerra a *tot*⁶ el país és que tenen el cap ple de serradures i no pas el cap ple de realitat i que es creuen que les serradures tenen molt de mèrit, mentre que la gent de dretes, que tenen el cap buit perquè ni tan sols són capaços de guar-

una publicació del Centre de Lectura de Reus. Agraïxo a Josep Murgades aquesta darrera informació.

5. Un dia li vaig mostrar un llibre d'emblemes, als quals era molt afecionat. Al seu pis de Barcelona en tenia una petita col·lecció. Recordo que l'edició del seu poemari *Llibre de Daniel* anava il·lustrada amb gravats emblemàtics, extrets de les *Empresas morales*, de don Joan de Borja (1680).

6. Subratllat a l'original.

dar-hi serradures, els guanyen almenys en això, a l'hora de fer que els ciutadans els votin. Em fa por en qualsevol cas que patirem força, fins a les noves eleccions, amb una esquerra ressentida i desvagada que farà tot el possible per desmoralitzar-nos vist que no té els mitjans intel·lectuals per exercir una funció d'oposició seriosa, i amb una dreta sostinguda només per la massa dels que no són ni carn ni peix (no sabe/no contesta).

Seré a Barcelona cap a finals d'abril, espero. Truca'm quan et vagi bé.

Molts records a la Neus. Una abraçada,

JOAN

III

Edmonton, 24 agost 1980

Estimat amic,

vaig trobar-me amb la teva carta en arribar aquí, fa uns deu o dotze dies, tornant de Barcelona, on vaig ser tot just un mes. Gràcies pel retall del teu article,⁷ i per l'article també, és clar. Confio que a la llarga la meva edició et serà útil per llegir Ausiàs March amb gust i entenent-lo: això és el que m'importa més que res. Em vaig divertir força fent la introducció, de la mateixa manera que em va divertir de fer el pròleg de l'altra, i naturalment que el que hi dic m'interessa perquè sembla del

7. A la revista *Saber* (maig de 1980, pp. 16-17) hi vaig publicar una ressenya de la seva edició de March, publicada per Quaderns Crema. Per un error de compaginació, l'article «Ausiàs March de la mà de Joan Ferraté» va sortir signat, a la publicació, per Dolors Oller.

tot raonable i molt més acostat a l'Ausiàs March que ens podem imaginar que no pas el que s'havia dit fins ara en el mateix ordre de coses. També em sembla que a la llarga els savis s'hi hauran de fixar, però això, quan passi, seré «en un altre país i un altre temps», i no pas ara en el nostre país. Sobre això he arribat darrerament a conclusions gairebé finals. M'he adonat de la inutilitat de fer cap esforç especial adreçat a influir de cap manera les convencions establertes en el petit món de la cultura oficial, constituït per quatre ninotets sense valor ni autoritat, però que manen, rodejats d'una colla de ninots encara més petits que no saben sinó esperar que els toqui de manar un dia o altre. La cultura catalana que compta socialment i econòmicament és literalment només això. Les opinions que sostenen l'activitat dels que hi prenen part no tenen, doncs, cap interès, ja que no es fonamenten en res que no sigui l'avantatge circumstancial dels que manen o volen manar. Hi deu haver, fora d'això, encara un cert nombre de lectors, del tot desconnectats de l'estament oficial i isolats dins la massa de ciutadans passius, altrament no s'expliquen els quatre o sis-cents exemplars que es venen de qualsevol llibre. I el fet que hi hagi encara aquests lectors ja justifica que un provi de fer imprimir de tant en tant alguna cosa: per espectral que sigui, un cert contacte amb la realitat (és a dir, amb el pensament d'altri) encara es pot arribar a establir. Fora d'això, però, no cal esperar res del nostre país, en l'ordre de la cultura literària, s'entén, on el que preval és només una aberració, sense arrels ni històriques, ni socials en el present. És només individualment que potser l'esforç que un faci pot valer la pena. (És clar que, individualment, el que potser val més la pena és de limitar-se a llegir, deixant que, això d'escriure, siguin els estrangers que ho facin, o bé els castellans, si tant és que no volem perdre el temps aprenent cap altra llengua —però això és una altra història.)

D'aquí un parell de setmanes començaré la meva feina aquí, i aviat vindrà el fred i la neu, i tota la resta com cada any. De

moment, no tinc gens de ganes de pensar en l'estiu que ve i de decidir si aniré o no a Barcelona. Si ho faig, però, confio que ens podrem veure i parlar. Fins aleshores, doncs (i si de cas).
Records i una abraçada,

JOAN FERRATÉ